

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ותשע

כי-תשא (תש"ל)

ל"א יב'-יז'

אך את שבתותי תשמור

(ועיין גם גליון כי-תשא תש"ו)

א. יג'. ואתה דבר אל בני-ישראל לאמור אך את שבתותי תשמור

הקשה בעל אור-החיים:

צריך לדייק ואמרו "ואתה" מה שאינו רגיל לומר בשאר מצוות. גם תוספת הוא"ו.
xx התוכל ליישב קושיתו ולהסביר נחיצות הוא"ו ומלת הגוף "אתה" במקום זה?

ב. יג'. אך את שבתותי תשמור

רש"י: אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה.
כל אכין ורקין מעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן.

רמב"ן (אחרי הביאור דברי רש"י דלעיל):

ולא נתכון אצלי, כי לפי סדרש רבותינו באכין ורקין ימעט בשמירת השבת, כי
המעוטים אצלם בכל מקום ימעטו בדבר המצוה בו. ואם תדרוש המעוט בענין מלאכת
המשכן, יהיה מותר לעשותם בשבת!
אבל המעוט הזה למילה או לפקוח נפש וכיוצא בהם, שהם דוחים את השבת.
וכך אמרו במסכת יומא: "ומניין שספק נפשות דוחה שבת? רבי אבהו אמר
ר' יוחנן: "אך את שבתותי תשמור" - מעוט.
ומלאכת המשכן שאינה דוחה שבת מפני שהזהיר בה בכאן.
ועל דרך הפשט הוא כן: יאמר: תעשו מלאכת אוהל מועד, אבל שבתותי תשמרו לעולם.

רבנו בחי על התורה:

למדך הכתוב, שאין מלאכת המשכן דוחה שבת. וזהו שאמר "אך את שבתותי תשמור",
יאמר: אע"פ שאתם עוסקים במלאכת המשכן אל תדחה שבת מפניה.
וכן דרשו חז"ל (ספרא קדושים): יכול יהא בנין בית-המקדש דוחה שבת?
לכך נאמר (ויק' י"ט) "את שבתותי תשמור ומקדשי תיראו".
לפי זה תהיה מלת "אך" כמו "אכן". אמר: הנה צויתי לכם במלאכת המשכן, אמנם
את שבתותי תשמור ולא תדחו את השבת מפני מלאכת המשכן.
ומפני שלשון "אך" מעוט, וכמו שדרשו חז"ל "אכין ורקין" מעוטין, נראה לי
לפרש שבא למעט שמירת שבת בענין הקרבת שבת. וזהו דוחין שבת. וכמו שדרשו חז"ל
(פסחים ס"ו א') על הפסוק (במדבר כ"ח ב') "את קרבני לחמי לאישי... תשמור
להקריב לי במועדו" - ואפילו בשבת.
וכדרך שדרשו (ויקרא כ"ג כ"ז): "אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכפורים
הוא" - שהוא גם כן מעוט ובה לדרוש: למעט כפרה לשאינם שבים.

והוא הטעם בעצמו בכאן: אך את שבתותי תשמור - לענין מלאכת המשכן, ומלת "אך"
למעט את השמירה בענין הקרבת שבת.
ודעת חז"ל, שבא למעט שמירת שבת בפקוח נפש, שכן דרשו רז"ל במסכת יומא סוף
פרק יום הכפורים: אך את שבתותי תשמור - יכול לכל? כלומר: אפילו לפקוח
נפש? תלמוד לומר: "אך" - חלק!

צידה לדרך לר' יששכר בער איילנבורג (פירוש על רש"י לתורה)

כתב רש"י "כל אכין ורקין מעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן". נראה לי שדבריו
הללו לא יצאו מפה קדוש רש"י, וזה מכמה טעמים. חזא, שכבר כתב רבנו בחי
ז"ל על פירוש רש"י, ולפי זה לא תהיה מלת "אך" דהכא מעוט אלא פרושו כמו
"אכן". ואמר: הנה צויתי לכם על מלאכת המשכן, אמנם את שבתותי תשמור ולא
תדחו שבת מפני מלאכת המשכן.

ועוד: כי מלבד הטענות החזקות שמען עליו הרמב"ן ז"ל גם הלשון גופו (כלומר
הלשון של דברי רש"י שלדעתו אינם מדברי רש"י כי אם איזו תוספת של מעתיק
טועה) מזויף מתוכנו... .

אחר זמן רב שכתבתי את זה, כתב לי הרב ר' מיכל כ"ץ מק"ק טרישט (כך!) איך
שהוא ראה ברש"י של קלף ישן נושן, שלא היה כתוב שם כלל לשון זה ושמחתי
כמוצא שלל רב, כי נחנני אלוקים בדרך אמת.

x (1) מה הן טענות הרמב"ן ורבנו בחי בגד רש"י?

x (2) מה תיקן רבנו בחי על ידי כך שפירש "אך" מלשון "אכן"?

(3) מהו הנימוק הלשוני בגד פירוש רש"י. שעליו מסתמך בעל צידה לדרך?

(גליון כי-חשא)

- 4) האם מפרש רש"י את "אך" כאן כפי שפירש אותו בבראשית ט' ה' ד"ה ואך את דמכם: אע"פ שהתחתי לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש...?
- 5) למה לא הסתפק רבנו בחיי בדברי חז"ל הדורשים "אך" במקומנו "למעט שמירת שבת בפיקוח נפש" והוסיף את פירושו הוא "למעט שמירת שבת בענין הקרבנות"?
- 6) לשם מה מביא רבנו בחיי את דרשת חז"ל ל"אך" של ויקרא כ"ג כ"ז "למעט כפרת לשאינס שבים" - מה רצה להוכיח על ידי כך?
- 7) האם מפרש רש"י את ה"אך" במקומנו כפי שפירשו בוויקרא כ"ג ל"ט: ד"ה אך בחמשת עשר יום תחוגו: קרבן שלמים לחגיגה, יכול תדחה את השבת? ת"ל: "אך". הואיל ויש לה תשלומין כל השבעה.

ג. י"ג. כי אות היא בינו וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם.

רש"י ד"ה לדעת:

האוסות בה כי אני ה' מקדשכם.

ראב"ע בפירושו הקצר לס' שמות (הוצאת פליישר)

ואמר הגאון (=רב סעדיה) כי טעם "כי אות היא" שלא יודע (הוי"ו בקמץ) הישראלי כי אם בשמירת השבת; אם היה בעיר - לסגור חנות הסחורה, ואם בדרך - שלא ילך.

וטעם "לדעת" שתדעו שאתם מקדשים לי, וזה רמז שחייב אדם בכל שבת ללמוד דברי התורה, וכן (מלכים ב' ד' כ"ד) "מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת", כי בשבת היו הולכים אנשים ונשים לנביאים ולחכמים לשמוע דברי תורה. והעד הנאמן בשנת השמיטה שהיא כמו השבת, ואמר הכתוב שתקרא התורה נגד כל ישראל בשנת השמיטה בחג הסוכות, בראש-השנה, ואמר (דברים ל"א י"ב) "למען ישמעו ולמען ילמדו".

ראב"ע בפירושו הארוך (הנמצא בחומשים שלנו) י"ז ד"ה ביני ובין וכו'

ובמילה כתוב "ברית" גם "אות" וככה בשבת.

והגאון אמר: כאשר ימצא נימול בפריעה ידעו המוצאים אותו שהוא מישראל. וככה כאשר לא יעשה מלאכה בשבת או לא ישא ויתן בשבת.

1) מה ההבדל בין רש"י וראב"ע בתפישה התחבירית של פסוקנו?

2) כמי משניהם מפרש ר' סעדיה?

3) במה דומה פסוקנו במבנהו לפסוק משלי א' א' "משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר"?

4) מהי התכונה מתכונת השבת המודגשת בפירוש רב סעדיה גאון ומהי התכונה המודגשת בפירוש הראב"ע?

כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה'...

השוה לפסוקנו את הפסוק הבא:

דברים ח' ב' אשר הוליכך ה' אלוקיך.

זה ארבעים שנה במדבר

למען ענותך לנסותך

לדעת את אשר בלבבך

התשומר מצוותיו אם לא

האם דומה הפסוק הזה מבחינה תחבירית לפסוקנו?

ד. שאלת סגנון

ט"ז. ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת.

השוה את פסוקנו לנאמר בשבת בעשרת הדיברות.

א. למה צותה התורה כאן על "עשיית" השבת (ולא בא פעל זה בעשרת הדברות)?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים.